

De Koerier

nr. 80, maart 2019

Zorg voor
groen erfgoed

Brabants katholiek
offensief in Amerika

Pieter Bruegel: Breda,
Brogel of Breugel

▲ Leerlingen van het Kempenhorstcollege maken de kap van de rosmolen, een replica van een oude molen die in Middelbeers is gebouwd. (foto Heemkundekring Den Beerschen Aard).

**Brabants
Heem**

Inhoud

Zorg voor groen en landschappelijk erfgoed	4
De vernieuwde website van Brabants Heem	6
Brabantse Heemdagen 2019 in Bergen op Zoom	9
Erfgoedtoerisme, van escaperoom tot re-enactment	10
Winnaar Knippenbergprijs in beeld	16
Brabants katholiek offensief in Amerika in de 19e eeuw	18
Doorstart voor InBrabant	24
Vrouwen thema in nationale Romeinenweek	26
Expeditie Tempelier, ontdekkingsreis door de tijd	29
Zandpaden verbinden Brabant	32
Replica rosmolen 'de Vlaest' Middelbeers	35
Pieter Bruegel: Breda, Brogel of Breugel	38
Historisch Scholenboek van Sprang-Capelle	41
Florarium Temporum, een middeleeuws meesterwerk	42
Uythof Bovendonk, Centrum van West-Brabant	44
'Nuejnes spreukebuukske'	46
Religieus Erfgoed Nuenen in kleurrijk boek	47
Moord in Someren en Noordhorn	48
Gratis scannen bij BHIC	50
Zilveren speld Brabants Heem voor Ben Robbers Rijen	51
Insigne voor twee leden van Kèk Liemt	52
Jan van der Linden en Toon Groot onderscheiden	53
Agenda en Jubilea	54
Colofon	55

Van vrijwilligers, voor vrijwilligers

Geachte lezer

Versterken, Verbinden, Verleiden. Het zijn de drie trefwoorden die staan boven het beleidsplan-in-woording van Brabants Heem. Ze geven aan waar het bestuur zich op wil richten. Het versterken, verbinden en verleiden slaat niet alleen op de kringen die bij Brabants Heem zijn aangesloten. Het gaat over onderlinge samenwerking, samenwerking met andere spelers op erfgoedgebied en om ambities om erfgoed zo breed mogelijk uit te leggen. Het beleidsplan staat binnen het bestuur nog ter discussie, maar duidelijk is wel dat voor de periode 2020-2025 de grenzen worden verlegd en dat er ambitieuze doelen worden geformuleerd.

In deze uitgave van De Koerier zijn al aardig wat voorbeelden te vinden van verbindingen en verleidingen. Over activiteiten die heemkundekringen in samenwerking met andere organisaties hebben opgezet, terwijl andere kringen laten zien hoe zij lokaal die samenwerking zoeken en tot welke mooie resultaten dat zoiets kan leiden. De Expeditie Tempelier in Alphen is zo'n voorbeeld. De Brabantse Hoeders zoeken de verbinding en versterking met dit jaar een project over Brabantse zandpaden. Niet te vergeten de themadagen van Brabants Heem over bijvoorbeeld erfgoedtoerisme. In mei praten we over groen en landschappelijk erfgoed.

Heemkunde, materieel erfgoed, immaterieel erfgoed. Het werk van de heemkundekringen wordt steeds breder. Werk dat door vrijwilligers worden gedaan en gedragen. Zij versterken, verbinden en verleiden. Ze zijn ruim vertegenwoordigd in De Koerier, zoals ook de vele publicaties die er zijn verschenen. En u kunt ook lezen waarom in de negentiende eeuw tientallen Brabantse missionarissen naar Amerika gingen.

Zeeland, maart 2019

Tjeu van Ras

tjeuvanras@brabantsheem.nl

De volgende uitgave komt uit in juni 2019.

Kopij dient uiterlijk maandag 3 juni 2019 binnen te zijn.

Zorg voor groen en landschappelijk erfgoed

▲ Grafheuvel
Regte Heide Goirle.
(foto: Nationale Beeldbank).

door Ineke Strouken

Groen en landschappelijk erfgoed vraagt de komende tijd extra aandacht van de erfgoedverenigingen. Historisch gegroeide landschapsstructuren staan al enkele decennia onder druk. De roep om dit proces van aantasting een halt toe te roepen wordt steeds sterker. Erfgoedorganisaties kunnen een belangrijke rol spelen in de bescherming van dit landschappelijk erfgoed. Op donderdag 23 mei is over dit onderwerp een congres van Brabants Heem in samenwerking met de werkgroep Landelijk Erfgoed Brabant en de stichting Brabantse Boerderijen.

De nadruk van de erfgoedzorg ligt nog altijd bij het stedelijk en industrieel erfgoed en het erfgoed dat traditioneel een lange geschiedenis heeft van bescherming, zoals de molens. Dorpsgezichten, boerderijen, landgoederen, landschappen, lanen en beken, akkers en weilanden, bomen, bossen en heide, groene ambachten, veldkruizen en kapellen, karakteristieke wegen worden vaak over het hoofd gezien. Toch behoren deze natuurlijke elementen ook tot het Brabantse erfgoed en zijn wij het aan toekomstige generaties verplicht om hiermee zorgvuldig om te gaan. Het landelijk erfgoed in Brabant vertegenwoordigt een gemeenschappelijk verleden en bepaalt mede daardoor de Brabantse identiteit. Daarnaast heeft dit erfgoed ook een sociale en economische waarde.

Landschap en alles wat daarin leeft, is erfgoed en erfgoedorganisaties houden zich daarmee bezig of zouden zich daarmee bezig moeten houden. Er is een toenemende mate van discussie over ons landschap en de kwaliteit daarvan. Erfgoedverenigingen participeren daarin en worden geconfronteerd met vele vragen, waarbij de buitenwereld veronderstelt dat zij het antwoord zullen weten. Bij projecten voor natuurherstel ligt de vraag voor de hand welke natuur er geweest is in welke periodes. Hoe heeft het landschap zich ontwikkeld en welke rol speelde daarbij economische en maatschappelijke ontwikkelingen? Hoe kan de kennis van erfgoedverenigingen bijdragen tot het maken van goede keuzes die recht doen aan de (historische) waarden van het landschap, in combinatie met eigentijdse doelstellingen, zoals natuurherstel en biodiversiteit.

Doel van dit congres is om erfgoedverenigingen bewust te maken voor het belang van groen en landschappelijk erfgoed en om handvatten aan te reiken om een bijdrage te leveren in het behoud ervan.

Het congres is op donderdag 23 mei 2019 van 13.00 – 17.00 uur. Reserveer deze datum alvast in uw agenda.

De vernieuwde website van Brabants Heem

door Kees van Kempen

De website van Brabants Heem is ingrijpend vernieuwd, heeft een frisse “look & feel” en is in de nieuwe opzet bovenal van en voor de heemkundekringen.

De vernieuwde homepage is vooral ingericht voor actuele informatie, ingedeeld naar vijf rubrieken: “In het nieuws”, “Activiteiten van Brabants Heem”, “In de Kringen”, “Verhaallijnen” en “75 Jaar bevrijding”.

De rubriek “In het nieuws” wordt verzorgd door de eindredacteur en beoogt algemeen nieuws over heemkunde en erfgoed aan te reiken, landelijk, provinciaal en lokaal. De rubriek “Activiteiten van Brabants Heem” kondigt tijdig komende activiteiten van Brabants Heem aan en doet verslag van recente activiteiten van de overkoepelende organisatie Brabants Heem.

De rubriek “In de Kringen” is uiteraard bedoeld om komende activiteiten aan te kondigen en verslag te doen van recente activiteiten in de kringen. De kringen zelf zijn actiepersoon.

Alle activiteiten van de kringen mogen worden aangekondigd

Alle activiteiten van de kringen mogen worden aangekondigd met een door de kringen zelf aangeleverde tekst en een bijpassende afbeelding. En de kringen kunnen verslag doen van activiteiten, van jubilea, van boeken, etc.

De provincie beoogt dat de heemkundekringen zich zo breed mogelijk oriënteren in hun activiteiten. Daartoe zijn vier verhaallijnen geïdentificeerd: Bestuurlijk Brabant, Bevochten Brabant, Innovatief Brabant en Religieus Brabant. Brabants Heem wil graag deze brede oriëntatie actief ondersteunen, bijvoorbeeld met de Zomercolleges, maar ook via de website.

Tot slot staat er op de homepage de rubriek “75 Jaar Bevrijding”. Dat is dit jaar 2019 actueel. Hier kunnen de activiteiten van de heemkundekringen worden aangekondigd. Ook is er ruimte om algemene herdenkingsactiviteiten te vermelden, zoals bijvoorbeeld de herdenking van Market Garden. Deze rubriek staat op volgorde dat activiteiten plaatsvinden. Zodra een activiteit achter de rug is, verdwijnt deze uit deze rubriek.

Agenda

In het keuzemenu bovenaan de homepage staat de keuze “Agenda”. Hier vindt u op chronologische volgorde de komende gebeurtenissen, de komende activiteiten, zowel van de heemkundekringen als van Brabants Heem. Zodra een activiteit achter de rug is, verdwijnt deze uit deze rubriek.

Gezellig door het aanbod struinen

Lezingen

In het keuzemenu bovenaan de homepage staat de keuze “Lezingen”. Hier vindt de heemkundekring al meer dan honderd aangeboden lezingen. Heemkundekringen kunnen gezellig door het aanbod struinen en bij een eventuele keuze zelf contact opnemen met de spreker, van wie in de meeste gevallen het mailadres, een enkele keer het telefoonnummer is vermeld. Deze rubriek mag best uitgroeien tot meer dan 250 lezingen. Dus als u zelf lezingen geeft of u kent sprekers die er nog niet tussen staan, meldt de lezingen aan.

Ervaringen delen

In het keuzemenu bovenaan de homepage staat de keuze “Ervaringen delen”, voor 100% een onderdeel van en voor besturen van de heemkundekringen. Het is de bedoeling dat besturen hun mooie resultaten op deze pagina laten plaatsen, bijvoorbeeld over publicaties, over een wiki, over een wisselexpositie, over digitalisering, over een scholenprogramma, over een geslaagde toeristische activiteit, over het bereiken van jongeren, etc. etc. etc. Het is dan ook de bedoeling dat als een kringbestuur een nieuwe activiteit wil oppakken, dat het kringbestuur naar deze informatiepagina gaat en op zoek kan naar voorbeelden van collega-heemkundekringen. Wie weet zitten er mooie voorbeelden tussen en hoeft je niet zelf het wiel uit te vinden. Bestuurders kunnen dan mailen of bellen met collega bestuurders voor meer informatie of om eens langs te gaan. Leren van elkaar.

Oproep

Stuur uw informatie maar toe! Hoe meer hoe liever! Het levert uw heemkundekring publiciteit op en als u zorgt dat anderen van u kunnen leren, dan kunt u van anderen leren.

Stuur uw informatie maar toe! Hoe meer hoe liever!

Stuur maar toe:

- Aankondiging van uw komende activiteiten (exposities, boeken, jubilea, etc.);
- Verslagen van recente activiteiten;
- Onderwerpen voor de Agenda;
- Onderwerpen in het kader van “75 Jaar Bevrijding”;
- Aanvullingen op het overzicht “Lezingen”;
- Onderwerpen voor de rubriek “Leren van elkaar”.

Hoe meer heemkundekringen hieraan actief meedoen, hoe rijker de inhoud, hoe meer heemkundekringen nut zullen hebben van de website van Brabants Heem.

Stuur uw informatie naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl (actualiteiten) of naar: keesvankempen@brabantsheem.nl (rubrieken “lezingen” en “leren van elkaar”).

Brabantse Heemdagen 2019 in Bergen op Zoom

De 71ste Brabantse Heemdagen worden op donderdag 22 en vrijdag 23 augustus gehouden in en rondom de oude vestingstad Bergen op Zoom. De organisatie is dit jaar in handen van de Geschiedkundige Kring van Stad en Land van Bergen op Zoom, in samenwerking met andere erfgoedorganisaties in het werkgebied van de Kring.

Op de eerste dag staat al wandelend de monumentale binnenstad centraal met onder meer het vijftiende-eeuwse hof van de heren en markiezen van Bergen op Zoom en de recent gerestaureerde vestingwerken. Op vrijdag wordt de omgeving op de fiets verkend en voert de route onder meer langs het mooie landschap van de West-Brabantse waterlinie en de daaraan gelegen forten.

Erfgoedtoerisme, van escaperoom tot re-enactment

door Ineke Strouken

Erfgoedtoerisme was in het najaar het thema van de bijeenkomst van de Raad van Aangeslotenen. Een thema waar veel heemkundekringen interesse in hebben. In Oirschot kwamen 76 vertegenwoordigers van heemkundekringen bij elkaar om na te denken over de kansen die erfgoedtoerisme biedt.

Erfgoedtoerisme is een speciaal soort toerisme. De erfgoedtoerist is geïnteresseerd in geschiedenis en is op zoek naar overblijfselen uit het verleden. Dat biedt veel kansen voor gemeenten en heemkundekringen. Gemeenten zetten daarom niet voor niets erfgoed steeds vaker in voor citymarketing. Erfgoed geeft een gemeente identiteit en brengt geld in het laatje. De gemeente heeft daarbij de kennis van de heemkundekring hard nodig. Dit versterkt de positie van de heemkundekring binnen de gemeente. Bovendien zijn heemkundekringen allemaal bezig om jeugd te interesseren en binnen te halen. Met erfgoedtoerisme kan dat lukken. Er is een groeiende vraag naar unieke erfgoedervaringen. Levende geschiedenis en erfgoed escapegames zijn twee populaire methodes om de erfgoedtoerist zo'n ervaring te geven. Dit past heel erg goed bij de cultuur van jongeren en stimuleert jongeren om actief bezig te zijn met lokale geschiedenis.

Oirschot

Niet voor niets was voor Oirschot gekozen als locatie om de Raad van Aangeslotenen te houden. Oirschot heeft er voor gekozen om met erfgoed de gemeente op de kaart te zetten.

🏡 Oirschot, rijk aan erfgoed.

Niet voor niets was voor Oirschot gekozen

Erfgoed inzetten om de gemeente te promoten

Door erfgoed in te zetten om de gemeente te promoten, wil Oirschot de lokale economie vitaal houden. Bovendien staat de gemeente voor de taak om allerlei gebouwen, zoals de drie kloosters, een nieuwe invulling te geven. Oirschot is heel rijk aan erfgoed, zowel materieel als immaterieel. Hoe behoud je dat voor de toekomst? Wethouder Piet Machielsen, die hiervoor verantwoordelijk is, wil dat doen door 'behoud door ontwikkeling'. Oirschot wil het verleden levend en beleefbaar maken. Om dit te ontwikkelen heeft de gemeente

een erfgoednota aangenomen en Visit Oirschot de opdracht gegeven om het merk Oirschot te promoten en vermarkten. Een voorwaarde voor het slagen van het plan is dat alle erfgoedorganisaties samenwerken. De erfgoedvisie moet gedragen worden door de inwoners van de gemeente. ➔

‘Het moet in hun hart zitten’, volgens Machielsen. Maar hoe pak je dat nu concreet aan? Waar begin je? De gemeente Oirschot bestaat uit vijf kernen, die nogal van elkaar verschillen. Er zijn meerdere museale collecties, twee heemkundekringen en diverse immaterieel erfgoed-gemeenschappen. Hoe verbind je die aan elkaar? De gemeente wil dat doen door middel van verhaallijnen en jaarthema’s. Twee verhaallijnen, dat van het religieus en militair erfgoed, zullen het eerst uitgewerkt worden. Linda van der Heijden (medewerker vrijetijdseconomie en erfgoed), is hiermee belast. Zij is gestart met een pilotproject dat aansluit bij 75 jaar bevrijding. Doel van het project is om te kijken hoe gemeente en erfgoedorganisaties kunnen samenwerken, zodanig dat er daadwerkelijk een mooi erfgoed toeristisch product uit komt en er voor beiden een win-win situatie ontstaat. Voor de heemkundekring Den Beerschen Aard is dit de kans om een lang gekoesterde wens, namelijk het zichtbaar maken van de bunker, schijnvliegveld en schijnhaven, uit te laten komen. De gemeente krijgt er dankzij de inzet van de heemkundekring er weer een paar belevingsplekken bij.

Levende geschiedenis

Een manier om mensen te boeien is levende geschiedenis ofwel re-enactment. Hiermee kun je aspecten uit het verleden ‘levend’ maken. Wiel van de Mark en Bart van Gerwen (Stichting Oculare) hebben hier veel ervaring mee. Door het vertellen van verhalen kun je feiten met elkaar verbinden en mensen de gelegenheid geven om zich in te leven. ‘Een goed verhaal neem je mee naar huis en blijf je je herinneren’, is hun stelling. Ook vinden jongeren het geweldig om mee te spelen met re-enactment en kun je ze op deze manier bij de heemkunde betrekken. Van de Mark en Van Gerwen brachten dit in praktijk door de Oirschotse dokter Arnold Fey - een bekende zeventiende-eeuwse arts die internationaal vermaard was om zijn helende steunkorsetten - een jonge man uit de zaal, die steeds op zijn mobieltje zat te kijken, van zijn zogenaamde kromgetrekkende rug te genezen. In de ambiance van de kelder van het Raadhuis was het alsof dokter Fey even weer was teruggekeerd.

‘Een goed verhaal neem je mee naar huis’

Escaperooms en -games

Hoe maak je erfgoed zo aantrekkelijk dat het ook aansluit bij de beleving van jongeren? Joerie van Sister (Novitas Heritage) zocht naar nieuwe presentatie methodieken en vond die in ‘gamification’. Dat betekent dat klassieke spelmechanismen slim toegepast worden, zodat mensen creatiever en efficiënter leren. Voorbeelden zijn escaperooms en escapegames. Bij twintigers en dertigers is dit razend populair. Bij een escaperoom wordt een groep mensen opgesloten en moeten zij om te

kunnen ontsnappen binnen een bepaalde tijd een aantal puzzels oplossen. Het is een perfecte manier om erfgoed te implementeren voor jongeren. Je bereikt hiermee een grote groep die je normaal niet bij erfgoedlocaties ziet. Stiekem kun je ze dingen leren. Je brengt ze kennis bij via een spannend avontuur en ze leren via het oplossen van puzzels. Bovendien moeten ze onder tijdsdruk samenwerken om iets op te lossen. Daarbij moeten ze keuzes maken. Dit is dé manier om jongeren te interesseren en te leren. Belangrijk is een goede locatie en het maken van goede vragen en puzzels. Ook is het zaak om goed na te denken: ‘Wie wil ik bereiken’ en ‘Wat wil ik hem of haar meegeven’. Voor erfgoedlocaties is dit een geweldige kans om veel meer bezoekers te trekken en zelfs om aan erfgoed geld te verdienen.

Klassieke spelmechanismen slim toepassen

Een geweldige kans om meer bezoekers te trekken

Een praktijkvoorbeeld

Een fout die overheden nog wel eens maken, is dat ze van bovenaf wat bedenken en dan verwachten dat de heemkundekringen dat voor ze uitvoeren. Christa van der Aa (Benggg!!!) en Otte Strouken (Brabants Heem) hebben dat van dichtbij mogen meemaken. Het begon met een ondernemer die iets met ridders wilde en de provincie meekreeg. In Alphen lag ooit de Commanderij Ter Brake, één van de twee commanderijen van de Tempeliers in Nederland. Hoewel dit een bijzondere geschiedenis is, was Alphen met hele andere dingen bezig. De ondernemer kreeg de provincie mee en Van der Aa en Strouken kregen de opdracht om het project van de grond te tillen. ➤

Hun uitgangspunt was: je kunt de Tempeliersbeleving alleen succesvol maken als er zoveel mogelijk organisaties bij betrokken zijn en blijven. Dat kan alleen als iedereen het belang er van in ziet. Christa en Otte gingen daarom aan de slag om een co-creatie op te zetten met erfgoedorganisaties, ondernemers, onderwijs, maatschappelijke organisaties en overheden. Maar het is heel moeilijk om organisaties en ondernemers een erfgoedproject op te dringen. Er is ook een verschil van doelstellingen tussen ondernemers (winst maken met vermaak) en heemkundekringen (verspreiden van historische kennis) en dan heb je de behoeften van toeristen nog. Wat kan wel en wat niet? Hoe kun je de dingen leuk maken zonder de historische waarheid geweld aan te doen? Dat was de uitdaging.

► Dokter Fey over
erfgoedtoerisme bij de
Raad van Aangeslotenen

‘Wat ga jij uitvoeren?’

De eerste bijeenkomst was een ramp. Er is toen besloten om samen een dagje uit te gaan zodat alle partijen in ontspannen sfeer elkaar beter konden leren kennen. In de tweede bijeenkomst mocht iedereen ideeën spuien. Er werd bewust voor gekozen om niet van bovenaf ideeën te droppen, maar om de deelnemers zelf activiteiten te laten verzinnen en te vragen: ‘wat ga jij uitvoeren’. Iedereen koos het idee dat het beste bij hem of haar paste. Het duurde even, maar het project de Tempeliers in de Baronie werd toch een succes en duurt tot vandaag de dag voort. Les die hieruit te trekken is: drop een idee niet top-down, maak deelnemers co-eigenaar, laat mensen kiezen wat hun bijdrage is en steek energie in de samenwerking.

Conclusie

Uit alle presentaties bleek dat erfgoedtoerisme een kans is voor heemkundekringen. Het is een mooie manier om kennis over de lokale geschiedenis te verspreiden en jongeren te betrekken bij heemkunde c.q. erfgoed. Bovendien versterkt de heemkundekring hiermee haar positie bij de gemeente. Immers de gemeente heeft de heemkundekring nodig vanwege zijn kennis. Daarvoor is het wel belangrijk om ‘out of the box’ te denken en te durven experimenteren. Een suggestie uit te zaai was om hierbij mensen van buiten de kring te betrekken, bijvoorbeeld jonge ondernemers. Op projectbasis, en zeker als het aansluit bij hun beleving, zullen jonge mensen best bereid zijn mee te werken. Wat de gemeente betreft: het is zaak om te streven naar een win-win situatie door de behoefte van de

gemeente te koppelen aan de wensen van de heemkundekring. Net als dat in Oirschot bij de heemkundekring Den Beerschen Aard gebeurd is.

‘Out of the box’ denken en durven experimenteren

Winnaar Knippenbergprijs in beeld

Met een film over de Boxtelse Petruskerk won de heemkundekring Boxtel de Knippenbergprijs 2018. Die is eind vorig jaar uitgereikt. Een bijzonder project, waarbij van bijzondere technieken gebruik is gemaakt. Een project ook, dat een lange voorbereidingstijd kende. Op deze foto-impressie enkele voorbeelden van hoe het tot stand is gekomen. Van het uittekenen van het script in een storyboard (foto a) tot de opnamen (foto b) en het resultaat dat is te zien, een top view opname van acteurs samengevoegd met een in computersoftware getekende historische achtergrond (foto c). En tot slot (foto d) de illustratie met de titel De Sint Petrus Basiliek met een kleurrijk verleden.

De film is te zien op de site van de kring: www.heemkundeboxtel.nl

De volgende Koerier

De volgende Koerier van Brabants Heem verschijnt in juni 2019.

Hebt u kopij voor dat nummer of onderwerpen voor de agenda, stuur die dan vóór maandag 3 juni 2019 naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl of Kerkakkers 9, 5411 TN Zeeland (NBr.).

Foto's en illustraties graag minimaal 1,5 MB groot in JPEG-formaat, los en dus niet in een tekstbestand geplaatst.

Indien van toepassing plaatsen we de teksten ook op de website van Brabants Heem, www.brabantsheem.nl en op Facebook: www.facebook.com/brabantsheem

◀ A

▶ B

◀ C

▶ D

◀ *De St. Mary missiepost in de Rocky Mountains, met de tipi's van de Plathoofden. Tekening Nicolaas Point 1844. (Bron: Jesuit Archives St. Louis).*

Brabants katholiek offensief in Amerika in de 19e eeuw

door Theo Beckers

In de negentiende eeuw hebben tal van geestelijken uit Brabant de overtocht naar de Verenigde Staten gemaakt om daar het katholieke geloof te verspreiden. Pioniers waren het. Emeritus-hoogleraar Theo Beckers van de Universiteit van Tilburg nam het initiatief tot onderzoek. Hij geeft in dit artikel aan wat de stand van zaken is.

'Ik heb een levendig voorgevoel dat de Provincie Noord-Brabant het katholieke geloof niet zal verliezen, zolang als in zoveel ijverige mannen zo'n krachtige medewerking voor de bekering

van onze arme Indianen en Amerikanen zal gevonden worden.' Dit schreef Pieter-Jan de Nef vanuit Turnhout aan Philippus van de Ven, president van het grootseminarie Herlaar op 11 september 1832. De Nef was de grote man achter een Noord- en Zuid-Brabantse coalitie van kerkelijke leiders, die de jonge katholieke kerk in de VS te hulp schoot met het zenden van priesters, paters, zusters en broeders. En met het sturen van geld, inboedels van kerken, bibliotheken, instrumenten voor wetenschappelijk onderzoek, enz. De Nef (1774-1844) had aan de Universiteit van Leuven filosofie gestudeerd. Daarna vestigde hij zich in Turnhout als lakenfabrikant en handelaar in wijnen. Hij genoot groot aanzien door de leiding die hij gaf aan de Latijnsche School, met ook leraren en leerlingen uit het noorden van Brabant. In 1829 nam hij het voormalige Jezuïetencollege over, dat functioneerde als eerste stap op weg naar de missie van de Jezuïeten in Amerika. Al aan het begin van de eeuw waren er intensieve contacten met de twee presidenten van de grootseminaries van de apostolisch vicariaten Den Bosch en Breda, 'primus' Van Gils en Van Hooydonk. Zij en hun opvolgers bevorderden de hele negentiende eeuw een constante stroom van kerkelijk personeel naar de VS. Vooral de president van Haaren Jacobus Cuyten was een drijvende kracht.

Meer onderzoek nodig

Hoe kwam het dat juist Brabant zo actief was? En om hoeveel missionarissen ging het precies? Waar kwamen ze vandaan en hoe succesvol was hun missie? Welke betekenis en invloed had deze missie in Brabant? De antwoorden op deze vragen moeten deze nog lege bladzijden in de geschiedschrijving van het katholicisme en van Brabant in de negentiende eeuw gaan vullen. Het belang van verder onderzoek naar dit thema wordt onderschreven door een aantal initiatiefnemers van de Universiteit van Tilburg, het Katholieke Documentatiecentrum in Nijmegen en het Katholiek Documentatiecentrum in Leuven. Ook van de kant van Amerikaanse historici is er grote belangstelling voor de pioniersrol die Brabanders hebben gespeeld.

In samenwerking met Erfgoed Brabant zijn in de zomer van 2018 in het Provinciehuis de resultaten gepresenteerd van een onderzoek naar de aanwezige bronnen en archieven. ▶

Om hoeveel missionarissen ging het precies?

Het onderzoeksproject *Brabantse missiepieniers* werd uitgevoerd door Simone Vermeeren, met financiële steun van het Prins Bernhard Cultuurfonds Noord-Brabant. Het rapport is verkrijgbaar bij het KDC in Nijmegen. Sporadisch was er al enige kennis aanwezig. In publicaties van plaatselijke heemkundeverenigingen verschenen bijdragen over 'hun' missionaris in Amerika. Het *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* uit 1911 bevatte een aantal portretten van Brabantse missionarissen in Amerika. In het tijdschrift *Taxandria* publiceerde Ch. Verreyt tussen 1917 en 1920 een aantal biografische aantekeningen van Brabantse missionarissen. Deze informatie gebruikte André van den Eerenbeemt in zijn proefschrift uit 1945, *De Missie-Actie in Nederland 1600-1940*. Zijn overzicht werd later aangevuld door Henk van Stekelenburg. Maar ook zijn lijst was niet compleet.

ons rapport is een nieuw overzicht opgenomen.

De Brabantse bijdragen

In totaal vertrokken 129 Brabantse missionarissen naar de VS, 118 mannen (priesters, paters, broeders) en 11 vrouwen (Zusters van Liefde). Amerika was daarmee in de negentiende eeuw het belangrijkste Nederlandse missieland, met

Brabant als verreweg de grootste leverancier. De allereerste Brabander was Jan van Lommel uit Terheijden. Hij voegde zich in 1826 bij de indianenmissie van de Jezuïeten in Florissant (Missouri), waar hij al snel, op dertigjarige leeftijd, stierf. De laatste was Hendrikus Spoorenberg uit Woensel, die na

Maar ook zijn lijst was niet compleet

◀ Tilburger Adriaan Hoecken en 'de Grote Zwartrok' Pieter-Jan de Smet 1861. (Bron: KADOC Leuven).

▲ Arnold Damen uit Leur geëerd bij de door hem gestichte Loyola Universiteit in Chicago.

een speciale opleiding aan het American College in Leuven, in 1910 vertrok en in 1956 in Salina (Kentucky) overleed. De missionarissen kwamen uit alle delen van Brabant, met Tilburg als topscorer: 16 geestelijken. In sociaaleconomisch opzicht vormden families van fabrikanten, hogere middenstand en rijke boeren het rekruteringsgebied. Zij steunden de Amerikaanse missies ook financieel. Verschillende families leverden meerdere missionarissen.

Van 31 geestelijken is onbekend tot welke organisatie ze behoorden. De belangrijkste bijdrage werd geleverd door de Jezuïeten. De bisschoppen van Den Bosch en Breda gaven aan in totaal 44 diakens en pas gewijde priesters toestemming om in Amerika toe te treden tot de Sociëteit van Jesus. Deze orde was door de paus, op verzoek van generaal-overste de Nederlander Jan Roothaen, belast met de missie onder de indianen ten westen van de Mississippi. De operatie stond van 1830 tot 1860 onder leiding van de ook in Brabant beroemde 'Grote Zwartrok' Pieter-Jan de Smet uit Dendermonde. De Smet kwam vaak ▶

terug naar Europa om nieuwe rekruten te werven en fondsen te verzamelen. Steeds deed hij ook Brabant aan. Bekend is, dat de zeer vermogende familie Van Iersel uit Udenhout een belangrijke sponsor was en dat hij minstens één keer Udenhout heeft bezocht. Verschillende Brabantse missionarissen danken hun bekendheid in Amerika aan hun werk onder de *native Americans*: Joseph van Gastel en Frans van Mens, beiden uit Breda, Herman Aelen uit Oosterhout, Christiaan en Adriaan Hoecken uit Tilburg, John Schoenmakers uit Waspik, Adriaan van Hulst uit Veldhoven, Jacques van Goch uit Den Bosch, Willem van Hagen uit Lith. Toen het steeds moeilijker bleek om het geloof te verspreiden onder de *native Americans* verschoof de aandacht naar twee nieuwe werkterreinen: het bekeren van de protestanten tot het ware geloof en het terugbrengen naar de moederkerk van afvallige landverhuizers uit katholiek Europa. Arnold Damen uit Leur en Cornelis Smarius uit Tilburg staan te boek als zeer succesvolle bestrijders van het protestantisme.

Norbertijnen

Het vertrek van landverhuizers uit Brabant beperkte zich tot een initiatief van de Dominicaan Theodoor Van den Broek, die in 1847 een kleine 200 inwoners van Zeeland, Boekel, Uden, Veghel, Cuijk, Mill en Grave wist te bewegen naar Wisconsin te emigreren. Interessant is de vestiging van een dependance van de Norbertijnen uit Heeswijk. Al in 1807-1808 was de abt van Berne even van plan geweest zijn hele abdij te verplaatsen naar Baltimore. In 1893 vroeg de bisschop van Green Bay de abdij om assistentie in de zielzorg onder Franse en Belgische immigranten. Dit leidde tot de stichting van een priorij in De Pere (Wisconsin) met daaraan verbonden een gymnasium, naar het voorbeeld van Heeswijk. De Zusters van Liefde uit Tilburg stichtten in 1868 een klooster in Baltic (Connecticut), op verzoek van de Brabantse pastoor Van Laar, gevolgd door een nieuwe vestiging in het nabijgelegen Willimantic in 1874. Het laat zien, dat in het laatste kwart van de eeuw het accent verschoof van missies onder *native* en *black*

Vestiging van dependance van de Norbertijnen uit Heeswijk

» *Christiaan Hoecken aan het werk op zijn missiepost St. Mary. Tekening Nicolas Point 1844. (Bron: Jesuit Archives St. Louis).*

Americans en afvalligen naar het onderwijs en de reguliere zielzorg. Het aantal seculiere priesters en regulieren van andere ordes nam toe, het aantal Jezüieten verminderde. Toen het laatste apostolisch vicariaat van Indian Territory in 1905 werd opgewaardeerd tot het aartsbisdom Oklahoma, waren de VS niet langer een missieland en was Brabantse hulp niet langer nodig. De Amerikaanse kerk begon zelf missionarissen uit te zenden naar Zuid-Amerika, Azië en Afrika. Net als de Brabantse congregaties die inmiddels het missiewerk van de wereldheren hadden overgenomen. Die waren hier broodnodig om het Rijke Roomse Leven mogelijk te maken.

Het rapport van Simone Vermeeren, 'Brabantse missiepieniers in de Verenigde Staten in de lange negentiende eeuw. Onderzoeksrapport en archiefinventarisatie'. is verkrijgbaar bij het KDC in Nijmegen.

Doorstart voor InBrabant

door Theo Cuijpers

Tijdschrift InBrabant maakt een doorstart. Met ingang van dit jaar is er een nieuwe situatie ontstaan.

▲ *Theo Cuijpers,
 Pia van Kroonenburgh,
 Hans Dittner, Pieter Pronk
 en Patrick Timmermans
 (v.l.n.r.) tekenden de
 overeenkomst met
 Pronk Uitgevers.*

Het blad wordt aangeboden in de tijdschriftenhandel

In de loop van het afgelopen jaar werd duidelijk dat we ons moesten voorbereiden op een verandering bij het blad, simpel omdat Erfgoed Brabant niet meer bereid was, dat deel van de kosten op zich te nemen zoals Erfgoed Brabant dat altijd deed. De redactie van het blad was daar niet gelukkig mee. Er was genoeg kopij, de abonnees waren blijkens een onderzoek tevreden over het blad en de redactie vormt al jarenlang een hecht team dat hard werkt aan een goede inhoud voor het blad. Die redactie heeft een oplossing gevonden en die voorgelegd aan de partijen die in het blad participeren. Dat zijn Erfgoed Brabant, Historische Vereniging Brabant, Brabants Heem en nu ook de Brabant Collectie van de Tilburg University. Die oplossing houdt in dat het blad uitgegeven gaat worden door een uitgever namelijk Pronk Uitgevers uit Vught. Deze uitgever heeft ervaring in het uitgeven van bladen in de cultuurhistorische hoek.

Voordelen van de samenwerking met Pronk zijn: er gaat gewerkt worden aan de werving van nieuwe abonnees door een gerichte marketing. Het blad wordt aangeboden in de tijdschriftenhandel en er komen advertenties. Op deze manier komt er zicht op een groei van het abonneebestand en daardoor continuering van het blad op lange termijn. De overeenkomst geldt voor een jaar. Door het bestuur van Brabants Heem is besloten dat de korting voor de leden van een kring blijft gehandhaafd en wordt betaald door Brabants Heem. Ook de regeling dat alle kringen een exemplaar ontvangen, blijft bestaan. Brabants Heem betaalt de abonnementen voor de kringen. De redactie en de samenwerkende partijen hopen zo de basis te hebben gelegd voor een financieel gezond InBrabant en een groeiend aantal lezers.

Vrouwen thema in nationale Romeinenweek

door Peer Verbruggen

Van 4 tot en met 12 mei 2019 is de zesde editie van de Nationale Romeinenweek. Een week die volledig in het teken staat van de geschiedenis van de Romeinse tijd in Nederland, met dagelijks vele tientallen activiteiten en evenementen voor jong en oud. Thema zijn dit keer de vrouwen. Brabant draagt zijn steentje bij.

De Romeinse tijd in Nederland duurde bijna vijf eeuwen en is een van de meest fascinerende periodes uit onze nationale geschiedenis. Samen met Romeinse Limes Nederland en zo'n 150 partners - zoals musea en archeologische en historische organisaties - zet RomeinenNU deze periode centraal tijdens de Nationale Romeinenweek. Een week met een grote variëteit aan activiteiten en evenementen in heel Nederland: lezingen, wandel- en fietstochten, tentoonstellingen, boekpresentaties, kinderactiviteiten, culinaire bijeenkomsten en meer.

Waar zijn de vrouwen?

Dit jaar richt de Nationale Romeinenweek zich op het thema Vrouwen in de Romeinse tijd in Nederland. Van moeders tot echtgenotes, van rijke villabewoonsters tot arme boerinnen en van inheemse vrouwen tot geliefden van officieren aan de limes. Vrouwen speelden een belangrijke rol in de samenleving, maar blijven vaak ten onrechte onderbelicht. De geschiedenis van Nederland in de Romeinse tijd is de geschiedenis van mannen én vrouwen.

Lange tijd toonden historici weinig interesse in het leven van Romeinse vrouwen. Antieke literatuur vormde de belangrijkste bron van informatie over de Oudheid en daarin lieten mannelijke schrijvers zich meestal laatdunkend uit over vrouwen. Met de opkomst van de moderne archeologie kwamen daar nieuwe bronnen bij, die een heel ander verhaal vertellen. Door grote veranderingen in de samenleving, zoals de vrouwenemancipatie, gingen onderzoekers andere vragen stellen. Zo ontdekten we een heel nieuw deel van onze geschiedenis.

Doe mee

Brabant heeft een prachtig Romeins verleden. De Romeinen bouwden bruggen in Cuijk en tempels in Empel. En het beroemde Bergse aardewerk? Dat vond ook in de eerste

eeuwen van onze jaartelling al zijn weg in alle windrichtingen. Heemkundekringen, erfgoedverenigingen en archeologische werkgroepen worden uitgenodigd om in de Romeinenweek extra aandacht te besteden aan de geschiedenis van hun eigen streek in de Romeinse tijd. Was er vroeger een Romeinse nederzetting te vinden, woonde er een Keltische stam of werd er een in de Romeinse tijd een godin als Sandraudiga vereerd? Vertel erover in de Romeinenweek in een lezing, rondleiding, fietstocht of een andere creatieve activiteit.

Brabant heeft een prachtig Romeins verleden

Neem Nederland mee in je eigen verleden en organiseer een activiteit. Voor meer informatie zie: www.romeinenweek.nl of mail naar romeinenweek@romeinen.nu. ■

Heemkundekring Carel de Roy over de Romeinenweek

Twee jaar geleden heeft archeologe Els Leguijt-Lems binnen de Heemkundekring Carel de Roy (in Alphen NB) een archeologische werkgroep opgericht. De afgelopen jaren heeft de werkgroep in de Romeinenweek een spelletjesmiddag en fietstochten georganiseerd. In 2018 betrof het een puzzelrit op de fiets langs archeologische vindplaatsen, waar eigenlijk niet veel te zien was. Deelnemers konden echter letterlijk iets uit de Romeinse tijd ruiken en proeven: gevulde eieren, linzen met koolsalade, Romeinse kruiden en natuurlijk wijn. Met dit soort activiteiten laat je mensen op een andere manier kennis maken met de geschiedenis van je eigen streek en breng je ze op plekken waar ze normaal nooit komen. De werkgroep heeft dan ook voor andere heemkundekringen in het Bourgondische Brabant, die overwegen deel te nemen aan de Romeinenweek, een tip: zorg dat er iets speciaals te doen is. Vooral eten en drinken blijven mensen zich herinneren. Zo proef je letterlijk iets van het verleden. Voor dit jaar staat een Romeinse wijnproeverij op het programma. ■

🏠 *De Romeinenweek twee jaar geleden in Alphen. (foto collectie Heemkundekring Carel de Roy)*

Expeditie Tempelier, ontdekkingsreis door de tijd

door Julia Ermens- van Gorp

De stuurgroep Tempeliers Alphen van Heemkundekring Carel de Roy kan terugkijken op een zeer geslaagde dag, met ruim 150 bezoekers vanuit de verre regio en een zeer gevarieerd programma met een mix van inhoud en amusement.

Met ondersteuning van Provincie Noord-Brabant en Landstad de Baronie is het plan ontstaan om het verhaal van de Tempeliers in Brabant voor het voetlicht te brengen, met Expeditie Tempelier in Alphen als resultaat. Op 26 januari was de eerste activiteit rondom de Tempeliers, maar zeker niet de laatste.

Stamtafel

Patrick Timmermans, directeur van Erfgoed Brabant, had zijn formule van het praatprogramma 'Café met de zachte G' mee naar Alphen gebracht. Op zijn vlotte en lichtvoetige manier ▶

👉 *Volle aandacht van de bezoekers voor de expeditie.*

ontving hij diverse gasten aan zijn stamtafel. Zo waren er Lambert van Nistelrooij en Walter Groenewegen, twee van de ruim vijftig huidige Tempeliers in Nederland. De huidige Tempeliersorde kan volgens Walter omschreven worden als 'Rotaryclub met een christelijke grondslag'.

Ook de Legendejagers schoven aan. Rob Hopstaken vroeg daarbij aandacht voor zijn boek 'Storm over de Commanderij' dat binnenkort uitkomt. Het jeugdboek gaat over een jongen die op de voormalige Hof te Brake in Alphen werk vindt en avonturen beleeft. In het boek lopen historische feiten en fictie door elkaar heen.

Een groot deel van het programma in de voormiddag was ingeruimd voor prof. dr. Arnoud-Jan Bijsterveld. In een zeer prettig en duidelijk betoog nam hij de aanwezigen mee naar de 12e eeuw, de tijd dat de macht van de Tempeliersorde opschoof naar het noorden. Daarbij was de Hof ter Brake in Alphen de enige met zekerheid vastgestelde commanderij der Tempeliers in het huidige Nederland.

Na de lunch schoof Toon Joosen aan; als 'Mr. Colori' staat hij bekend als initiatiefnemer en stimulator van mail-art. Daarbij worden kunstenaars over de hele wereld uitgenodigd om via de post kunstwerken toe te sturen. Speciaal voor dit thema heeft Toon wereldwijd 'The munk in me' opgestart. Toon toonde tijdens Expeditie Tempelier een deel van de kunstwerken, die binnenkort worden geëxposeerd in het Jheronimus Bosch Art Center in Den Bosch.

Prinsenhoef

We maken een sprong in de tijd. De hoeve Hof ter Brake komt in handen van de prins van Oranje en de naam verandert in 'Prinsenhoef'. De huidige bewonersfamilie, zoon Gust en vader Gerárd Hendrickx, vertelden tijdens Expeditie Tempelier over de restanten uit het roemrijke verleden van de hoeve, die zij

Tempeliers bij een van de activiteiten.

tegenkwamen tijdens het werk op en rond de boerderij. Gérard, 94 jaar oud maar nog scherp van geest, vertelde over zijn jeugd op de hoeve en over de wouwer, de waterplas die vroeger als visvijver dienst deed.

De Zwaardkring bracht vervolgens actie in het programma. Met een demonstratie zwaardvechten werd de rol van de Tempeliers als beschermer van de pelgrims op hun route naar het Heilige Land belicht.

Bijzonder in het programma was de inbreng van Badr Kossih. Als moslim keek Badr logischerwijs anders aan tegen de Tempeliers, die in hun kruistochten zijn geloofsgenoten bestreden. Badr sprak de prachtige woorden "We moeten meer kijken naar onze overeenkomsten en niet zozeer naar onze verschillen." In dit geheel mocht natuurlijk ook oud-Alphenaar en heemkundige Jan van Eijck niet ontbreken. Jan bracht de oude kapel en de Lindeboom op Hof ter Brake ter sprake. Ook refereerde Jan aan de oude Alphense sagen, die zich afspeelden op de hoeve.

De expeditie is nog maar net begonnen...

Het gehele programma was voor alle bezoekers zeer goed te zien en te volgen dankzij een professioneel team beeld- en geluidstechnici. Tussen de verschillende gastsprekers door zorgde huisband 'Just for Fun' voor een muzikaal intermezzo.

Producten met het logo van de Tempeliers.

Op zondag 7 juli 2019 volgt Expeditie Tempelier Junior, een activiteit speciaal voor de kinderen. Dit zal niet het laatste zijn. De expeditie is nog maar net begonnen...

Deze tekst is gebaseerd op het verslag van Luc van Hoek in Ons Weekblad van vrijdag 1 februari 2019. Foto's zijn van Erwin Goossens.

Zandpaden verbinden Brabant

door Paul Spapens

De Brabantse zandpaden staan centraal in het nieuwe project 2019 van de Brabantse Hoeders. Deze Brabantbrede organisatie zette vorig jaar met groot succes de Brabant Stoet in Bergen op Zoom op. De Brabantse Hoeders nodigen de heemkundekringen van Brabant uit om mee te doen.

Brabantse Hoeders zijn vrouwen en mannen uit alle delen van Brabant. Ze zijn ooit onderscheiden met de Brabant Bokaal. Het Prins Bernhard Cultuurfonds Noord-Brabant (commissaris van de koning Wim van de Donk is de voorzitter) reikt deze prijs jaarlijks uit aan Brabanders die zich als vrijwilliger hebben ingezet voor de natuur en de cultuur van Brabant. De laureaten hebben zich verenigd in de Brabantse Hoeders.

Vernieuwend

Jaarlijks organiseren ze een Brabantbreed en vernieuwend project. Vorig jaar was dat de Brabant Stoet, het jaar daarvoor de Brabantse Open Kerkendag en zo timmert deze organisatie al bijna tien jaar aan de weg. In dit jaar is het thema 'De Zandpaden van Brabant'. Daarvan telt onze provincie er nog vele honderden, misschien wel duizenden. Zandpaden zijn de oudste verbindingswegen. Daarom staat binnen dit project 'verbinding' centraal: verbinding tussen gemeenschappen, tussen cultuur en natuur, tussen historie en heden etc.

Zandpaden staan onder druk. Er verdwijnen er steeds meer. Ze zijn niet alleen historisch (zelfs prehistorisch en Romeins), maar ook ecologisch van groot belang. Ze spelen vaak een hoofdrol in pelgrimswegen die door de

◀ Een mooi zandpad op de Brabantse Wal.
(foto: Jan Willem Storm van Leeuwen.)

provincie lopen, in 'Ommetjes' rond dorpen en in wandelroutes. Ze worden gewaardeerd om hun schoonheid. Ze spelen een (hoofd)rol in verhalen. Het zijn allemaal onderwerpen waar heemkundekringen zich om bekommeren.

Deze kwaliteiten bieden evenzoveel aanknopingspunten voor een heemkundekring om er een eigen, plaatselijk project van te maken. Dit wordt door de Brabantse Hoeders zeer toegejuicht. Een heemkundekring die meedoet, ontvangt van de Hoeders een bijdrage in de kosten van 100 euro. Bovendien kan een project worden ingediend bij het Prins Bernhard Cultuurfonds.

Er verdwijnen
steeds meer
zandpaden

Deelprojecten

Het project Brabantse Zandpaden wordt gepresenteerd tijdens de Week van het Landschap; dat is tijdens de herfstvakantie 2019. Dan is er een centrale manifestatie bij en om de Steenfabriek in Udenhout (eigendom van Brabants Landschap). De Brabantse Hoeders hopen op veel deelprojecten in alle

delen van Brabant. Daar zijn al initiatieven over te melden, zoals rondom de Brabantse Wal in de buurt van Bergen op Zoom en de heemkundekring van Gemert.

Week van het Landschap tijdens de herfstvakantie

Wie een idee zou willen hebben van wat een heemkundekring kan doen zou contact op kunnen nemen met Max Niessen van de heemkundekring van Gemert, max@desprenk.nl. Binnen het project Zandpaden wordt nauw samengewerkt met Brabants Landschap. Voor aanmelden van deelname of meer informatie over het project de Brabantse Zandpaden kan contact op worden genomen met Jac. Biemans, secretaris van de Brabantse Hoeders: j.biemans@s-hertogenbosch.nl. ■

◀ De replica van de molen
(foto Heemkundekring
Den Beerschen Aard).

Replica rosmolen 'de Vlaest' Middelbeers

door Jan Aerts en Guus Staps

Een molensteen voert het jaartal 1687

In Middelbeers is een replica van de rosmolen die het dorp ooit rijk was onthuld. Het resultaat van samenwerking en inspanning van velen.

Een belangrijke vondst, op 9 februari 2006, van twee molenstenen op het erf aan de Vestdijk 53 in Middelbeers. Een van de twee gevonden stenen, die behoorde bij de oliemolen De Vlaest die van de 17e eeuw tot 1938 aan de Vestdijk stond, voert het jaartal 1687. De oliemolen was een 'rosmolen' die werd gebruikt om oliehoudende zaden te pletten. De hardstenen molenstenen kwamen vermoedelijk uit België of de Eifel in Duitsland en wegen per stuk een kleine 1000kg. De stenen werden geschonken aan de Heemkundekring 'Den Beerschen Aard' met wel het verzoek om ze even weg te halen. ▶

Enthousiast

Na jaren opperde de werkgroep CHI (Culturele Historische Inventarisatie) van de heemkundekring in 2017 het idee om iets met die stenen te doen en een replica van de molen te gaan bouwen. Er werd een plek gevonden en wel het pleintje voor het Zorgcentrum Vestakker, dicht bij de plaats waar de originele molen had gestaan. De directie van Joriszorg was enthousiast en zegde alle medewerking toe. Ook de gemeente werd benaderd die als randvoorwaarde stelde jongeren in het project te betrekken. Zo werd contact gezocht met docenten van het Kempenhorst College in Oirschot. Verder kwam er ook een vlotte samenwerking tot stand met Brabants Landschap, gemeentewerken, een grondverzetbedrijf en bouwbedrijf.

In december 2017 werden schetsen gemaakt van de molen, het straatwerk en de aan te brengen verlichting waarvoor er in de daarop volgende maanden materialen werden gezocht.

Vier docenten en een oud-docent begonnen met een 17-tal leerlingen op autocad de kapconstructie te ontwerpen en uit te tekenen. De houten staander, 28x28cm, waar de kap op moet rusten werd door Brabants Landschap gezaagd en met het verdere houtwerk te drogen gelegd op hun terrein aan de Westelbeersedijk. Er werden 5 zwart marmeren stenen gegraveerd waarvan een met het wapen van de voormalige gemeente Oost-, West- en Middelbeers en van de gemeente Oirschot, de drie anderen dragen het logo van het Kempenhorst College/Brabants Landschap, Joris Zorgcentrum en de Heemkundekring 'Den Beerschen Aard'.

In april 2018 begon het bouwrijp maken van de plaats waar de molen gepland was. De grondleidingen voor de elektrische voorzieningen werden aangebracht door de onderhoudsdienst van Joris Zorg. Door leerlingen van het Kempenhorst College werd de fundering uitgezet die eind april gestort werd. De eerste steen van het metselwerk werd gelegd op 18 april 2018 door Anneke Waalen- van Hoof. In de romp van de onderbouw werden de eerder genoemde 5 marmeren stenen verwerkt.

Er werd een plek
gevonden dicht bij
de originele plaats

Terugkijken op een
mooi gerealiseerd
project

Ook werd er een loden koker met documenten ingemetseld. In de maanden mei/juni werd in de werkplaats van de school, door de leerlingen onder leiding van een oud-docent, de kapconstructie in elkaar gezet. Een Beerse timmerman was ondertussen bezig met het maken en in elkaar zetten van het kroonwiel.

Verlichting

Begin mei 2018 werd de houten staander geplaatst waaraan de molenstenen kwamen te staan en het kroonwiel en de kap kwamen te rusten. Als laatste werd de verlichting, het straatwerk en het informatie tekstplaatje aangebracht, waarna de hele werkgroep kon

terug kijken op een mooi gerealiseerd project. De onthulling van de replica van de rosmolen vond onder grote belangstelling plaats op 14 september 2018 door Anneke Waalen-van Hoof, die op die dag haar honderdste verjaardag vierde, Gerrit Peeters, begeleider van de leerlingen, Piet Aarts namens de CHI werkgroep, Geert Bakkers, schenker van de molenstenen en leerling Kylian Smulders van het Kempenhorst College. ■

De Koerier in 2019

De
Koerier

In 2019 verschijnt de Koerier vier keer. Als u iets in dit tijdschrift gepubliceerd wilt hebben, kunt u kopij opsturen of mailen.

Houdt u zich wel aan de inleverdatum.

Ongeveer drie weken na de inleverdata ligt het tijdschrift bij de kringen op de deurmat en wordt de digitale versie verzonden naar de secretariaten en op de website geplaatst.

Kopij sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

De uiterste inleverdata voor de nog te verschijnen uitgaven in 2019 zijn:

maandag 3 juni 2019

maandag 26 augustus 2019

maandag 11 november 2019

Pieter Bruegel: Breda, Brogel of Breugel

door Ad Maas

Enkele maanden geleden was er het bericht dat Pieter Bruegel de Oude (1525/1530 - 1569) in Breda geboren zou zijn. In het bericht werd vermeld dat de Leuvense hoogleraar kunstgeschiedenis Jan van der Stock dit op een congres in Wenen gemeld zou hebben.

Omdat ik het niet kon geloven, nam ik contact op met Van der Stock die meteen meldde dat hij zoiets niet gepresenteerd had: "Ik vermoed dat de journalist in de zaal gewoon zat te slapen". Hij hield daar wel een lezing - die in de loop van 2019 wordt gepubliceerd - over de familie en vriendenkring van Bruegel. Het is niet onmogelijk dat de vader Van Bruegel in Breda is geboren en het kan zijn dat het gezin een tijdje in Breda verbleef voordat het in 1541 naar Antwerpen verhuisde. Maar in Breda geboren, dat is iets anders.

Bruegelmuseum
in Peer (foto collectie
gemeente Peer)

Peer den Drol

Jan van der Stock is er wel van overtuigd dat (Son en) Breugel de plaats is waar Pieter Bruegel (bijgenaamd Boeren-Breugel maar ook Peer den Drol) geboren werd. Ik las van hem al eens een mooi stuk in de museumkrant Breughel/ Breughel bij de gelijknamige tentoonstelling in Brussel in april 1998. Maar met zijn visie dat Bruegel ons (Son en) Breugel is, ben ik het niet eens. En dat is een tweede aanleiding voor dit stuk.

In de discussie over Pieters geboorteplaats speelt een opmerking van Karel van Mander in zijn Schilder-boeck van 1604 een belangrijke rol: Pieter Breughel, uytnemende Schilder: (...) den welcken is geboren niet wijt van Breda, op een Dorp geheeten Brueghel, welcks naam hij met hem gedraghen heeft, en zijn nacomelingen ghelaten. Met vele anderen is Van der Stock van mening dat het hier om (Son en) Breugel en Breda gaat. In die tijd niet ver van Breda, ongeveer 60 kilometer? Of je een dorp wel of niet ver van Breda verwijderd vindt is uiteraard afhankelijk van je geografische inzicht en je mobiliteit. Breda was ook

na de Gouden eeuw van Brabant (15e eeuw) een plaats met een bepaalde culturele faam. Maar het Breugel bij Son en Eindhoven zien als een plaats niet ver van Breda, dat gaat toch nogal wat kilometers te 'ver'. ➤

Dat gaat toch
nogal wat
kilometers te 'ver'

Dit klemt temeer omdat er een aannemelijk maar minder prestigieus alternatief bestaat. Dat is namelijk de combinatie Brogel (Grote-Brogel) en Bree (in het Latijn 'Breda'), plaatsen die 5 kilometer van elkaar af liggen. In Peer zijn heemkundigen ervan overtuigd dat Grote-Brogel de geboorteplaats van de schilder is. Peer profileert zich in het citymarketingplan als Bruegelstad, er zijn een Bruegelmuseum, fietsroutes, enzovoort. Paul Capals, die in 1994 de Bruegelkring oprichtte, voert al 25 jaar onderzoek naar de geboorteplaats van Pieter Bruegel de Oude. Hij onderzocht tal van documenten om de discussie daarover te ontwarren. Alle relevante documenten heeft hij in een chronologisch overzicht samengebracht in een uitgave van de heemkundige kring Dat Stedeken Peer. Vooral over Brabant is er een betwisting in de literatuur, constateert Capals. Grote-Brogel behoorde niet bij het hertogdom Brabant, maar bij het prinsbisdom Luik. Verder onderzoek van kaarten uit die tijd heeft uitgewezen dat Brabant destijds niet enkel het hertogdom omvatte, maar ook een ruimer gebied besloeg. En waarom zou Bruegel niet uit Limburg kunnen komen?

Vermoeden

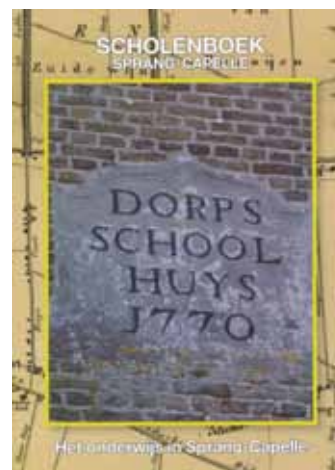
Vooral enkele brieven van kunstenaar en humanist Lampsonius aan de Italiaanse kunstenaar en schrijver Vasari uit 1564 doen vermoeden dat Bruegel in Grote-Brogel geboren werd. Lampsonius gaf via brieven informatie door over de belangrijkste schilders uit de Lage Landen. Zowel de Vlaming Lampsonius als de Italiaan Ludovico Guicciardini, beiden geleerde humanisten, spraken inderdaad over Pietro Brueghel di Breda. Lampsonius verwees in zijn *Pictorum Aliquot Celebrium Gemaniae Inferioris Effigies* naar Bruegel als geboorteplaats van de schilder. Deze teksten vormden de directe bronnen voor Karel van Mander. Dat deze geleerden het aanzienlijke Breda (Willem van Oranje) wel kenden en wilden kennen en Breda-Bree niet, lag en ligt voor de hand. Breda lag toen in het bisdom Luik en Lampsonius werkte daar in de staf van de prins-bisschop van Luik. Maar Breda was in dit geval in feite Bree.

In het Bruegelmuseum van Peer is het volledige oeuvre Van Bruegel de Oude in reproducties te zien, een bezoek meer dan waard. Volgens Capals en de Bruegelkring wijzen alle documenten Grote-Brogel aan als de geboorteplaats van de grote schilder. Men gaat er zelfs van uit dat het Ooievaarsnest in Grote-Brogel de geboorteplek van Pieter Bruegel de Oude moet zijn. Zolang niet zwart op wit bewezen wordt dat Pieter Bruegel de Oude ergens anders geboren is, blijft de schilder afkomstig van Grote-Brogel. Niet alleen de naam Brogel maar ook de geringe afstand tot Bree verdienen tot nu toe het voordeel van de twijfel. Breda is in elk geval niet de geboorteplaats van Pieter Bruegel. ■

Waarom zou Bruegel niet uit Limburg kunnen komen?

Historisch Scholenboek van Sprang-Capelle

In het nieuwe nummer van het tijdschrift 'Bruggeske' van Heemkundevereniging Sprang-Capelle wordt de geschiedenis van het onderwijs in het dorp beschreven.

De inleiding gaat over de ontwikkeling van de middeleeuwen tot de komst van het bijzonder onderwijs aan het begin van de 20e eeuw. Daarna komen alle scholen aan de orde die in Sprang-Capelle zijn of geweest zijn. Alle kleuterscholen, lagere scholen en scholen van voortgezet onderwijs. Van iedere school is een uitgebreide historische beschrijving gemaakt aangevuld met veel foto's en documenten.

Het boek is geschreven door (oud-)directeuren en (oud-)bestuursleden van de desbetreffende scholen samen met historici van de heemkundevereniging. Doordat er ook interviews met oud-leerlingen zijn opgenomen, is het een boek geworden dat soms

verrassende inzichten geeft. De vele foto's geven een goed beeld van de activiteiten van de scholen en ook van de betrokkenheid bij maatschappelijke evenementen. Er zijn met opzet weinig klassenfoto's opgenomen omdat die zich beperken tot één leerjaar. Het boek geeft juist een overzicht over de gehele ontwikkelingsperiode van de scholen.

In het boek wordt naast de kinderen ook aandacht geschonken aan de docententeams en buitenschoolse activiteiten. Hierdoor zal het voor veel lezers al dan niet een feest van herkenning zijn van de vroegere schooltijd.

Niet-leden van de heemkundekring kunnen het boek bestellen/kopen bij Koos Nieuwenhuizen, v.d. Duinstraat 80 in Sprang-Capelle, 0416-277386. Een los nummer kost € 20. ■

Florarium Temporum, een middeleeuws meesterwerk

door Peter van Overbruggen

Eind 2018 is een lijvige studie en uitgave verschenen van Florarium Temporum, een laatmiddeleeuwse kroniek van de priester-geschiedschrijver Nicolaas Clopper junior. Een deel van de originele kroniek is door latinist Willem Erven vertaald en door een schrijversteam in zijn historische context geplaatst, royaal verluchtigd met afbeeldingen.

Het Florarium Temporum, Bloemhof der Tijden, is een historisch werk van wereldformaat, dat in 1472 voltooid werd in het Woenselse klooster Mariënhage, net buiten de grenzen van het stadje Eindhoven. Een redactie, bestaande uit Nico Pijls, Nico Arts en Lauran Toorians, heeft kosten noch moeite gespaard om het complete verhaal rond dit lijvige meesterstuk te vertellen. Bijvoorbeeld, hoe lastig het was om het handschrift met de vele afkortingen te ontcijferen voordat het vertaald kon worden. Hoe het kloosterleven er uitzag in de vijftiende eeuw en welke rol Mariënhage speelde in de boekproductie in die tijd. En natuurlijk wie de schrijver is van de in het augustijnenklooster vervaardigde handschriften. Achter in het boek treft men een usb-stick aan met de volledige tekst van het Florarium Temporum en facsimile's van de originele manuscripten. Het omvangrijke project van de uitgave is mogelijk gemaakt door Rotary Eindhoven-Soeterbeek.

Wie was Nicolaas Clopper?

Mariënhage was een van de nieuwe kloosters, dat in 1420 is opgericht. Stadsarcheoloog Nico Arts beschrijft, als ervaringsdeskundige ter plaatse, in het boek de geschiedenis en archeologie van het klooster. De auteur van Temporum Florarium, Nicolaas Clopper, werd geboren in de buurt van Brussel. Hij kwam na zijn studies in Leuven, een verblijf in Brussel en Maastricht rond 1469 als priester in het klooster Mariënhage. Hier zou hij zijn 'magnum opus' Florarium Temporum schrijven. Het is een sterk op Bourgondisch Brabant georiënteerde wereldgeschiedenis, die beschreven wordt vanaf de schepping tot en met de verwoesting van de stad Luik door Karel de Stoute in 1468. Veel passages zijn het resultaat van Cloppers eigen waarnemingen en verder worden ongeveer 250 werken geciteerd. Hij gaat heel kritisch om met zijn bronnen: vaak corrigeert hij een jaartal. Het originele Florarium Temporum uit 1472 werd door Nicolaas Clopper in zijn

geheel in het klooster Mariënhage gekopieerd en aldaar voltooid op 10 december 1483. Beide handschriften zijn geschreven op papier.

Boekproductie in Mariënhage

De classicus-historicus Michiel Verweij besteedt een gedetailleerd hoofdstuk aan de belangrijke rol die Mariënhage lange tijd in Eindhoven en omgeving had voor het middeleeuwse boek. Hij beschrijft de aard en de verscheidenheid van de talrijke middeleeuwse handschriften. Hij ontzenuwt de bij velen bestaande gedachte dat het merendeel van de handschriften uit die periode zou bestaan uit kunstwerken met miniaturen en randversieringen. Die laatste elementen verhogen uiteraard wel de kostbaarheid van een handschrift. Het gaat dan enerzijds om kostbare prestigeobjecten die in opdracht van kerk of adel zijn gemaakt, zoals met miniaturen verluchte getijdenboeken en anderzijds 'gewone' teksthandschriften met initialen en andere decoraties. Overigens kwamen al deze boeken niet alleen in de kloosterscriptoria tot stand, maar evenzeer in stedelijke ateliers. Met name in de vijftiende eeuw namen die laatste voor een belangrijk deel de schrijfactiviteit van de kloosters over. Niettemin is de boekproductie op Mariënhage aanzienlijk geweest, evenals de boekenverzameling. Volgens Verweij bezat dit klooster in deze periode een van de grootse bibliotheken van het Nederlandse grondgebied.

De vertaler van de kroniek, Willem Erven, krijgt over al deze kwesties in het boek het laatste woord. Hij vertelt hoe hij het handschrift met de vele terugkerende afkortingen heeft ontcijferd en vervolgens vertaald. Dankzij zijn succesvolle speurwerk kunnen we met deze uitgave van de 'Bloemhof der Tijden' urenlang 'bloemlezen' in de originele bladen, toegankelijke teksten en vertalingen.

*Florarium Temporum (Bloemhof der Tijden). Een laatmiddeleeuwse wereldkroniek door Nicolaas Clopper, geschreven on het Klooster Mariënhage bij Eindhoven. Willem Erven (editie en vertaling), Nico Arts, Nico Pijls en Lauran Toorians (inleiding en redactie). www.uitgeverij-zhc.nl en www.verloren.nl
ISBN: 9789087047443*

Peter van Overbruggen is lid van de heemkundekring De Drijehornick uit Nuenen

Uythof Bovendonk, Centrum van West-Brabant

door Piet Lauwerijssen

'Breda ligt in de schaduw van Hoeven' kopte BNdeStem boven een artikel dat verslag deed van de presentatie van het boek getiteld: Uythof Bovendonk, Centrum van West-Brabant. De verslaggever refereerde hiermee aan de woorden die de bisschop van Breda, Johannes Liessen, uitsprak tijdens die presentatie op 15 december 2018.

Op verzoek van de Stichting Bovendonk is dit boek samengesteld door heemkundekring De Honderd Hoeven uit Hoeven. Het beschrijft de bijna 750 jaar geschiedenis van deze locatie waarop in 1282 Cisterciënzers van de abdij van Hemiksem een uithof vestigden om de West-Brabantse veengebieden te gaan ontginnen. In totaal verwierf de abdij

De redactie van het boek *Uythof Bovendonk* met v.l.n.r.: Cees van Caulil, Hans de Jong, Jos Vermunt, Bea Hoeks-de Laat (cover-ontwerp), Piet Lauwerijssen, Rien Voermans en Ton Wouters.
(Foto: Dick Hoeks).

zo'n 7000 hectare woeste grond. De abt kreeg daarbij het recht tienden (belasting) te innen, de lagere jurisdictie te verzorgen en het recht om pastoors te benoemen in de parochies in dat gebied. In feite werd het gebied dus bestuurd door de abt van de Cisterciënzers in Hemiksem. In de praktijk echter vanuit de Uythof Bovendonk in Hoeven. Dit bleef zo tot de Fransen Brabant binnenvielen en Napoleon Bovendonk in bezit nam. Vanaf 1817 werd Bovendonk seminarie en de zetel van de apostolisch vicaris en later bisschop van het nieuwe bisdom Breda. De eerste twee bisschoppen van Breda woonden op Bovendonk in Hoeven. In 1872 verhuisde de toenmalige bisschop Joannes van Genk pas naar Breda.

Hoogtijdagen

Tussen 1904 en 1908, tijdens de hoogtijdagen van het Rijke Roomse Leven werd door Pierre Cuypers een nieuw seminarie gebouwd. Nadat het grootseminarie in 1967 werd gesloten volgde een korte periode van leegstand en verval. In 1979 werd de wederopbouw ingezet door Toon Hommel en is er een nieuwe deeltijd priesteropleiding gevestigd. Daarnaast is het een conferentiecentrum, trouwlocatie en worden er allerlei activiteiten aangeboden om het monumentale pand te kunnen blijven onderhouden en waar nodig te restaureren.

Het beschrijft de bijna 750 jaar geschiedenis van deze locatie

Met de uitgave van dit boek wordt duidelijk waarom deze locatie met recht het centrum van West-Brabant kan worden genoemd. Het is niet alleen het geografische centrum maar vanaf 1282 tot het einde van de negentiende eeuw het bestuurscentrum van een groot deel van West-Brabant. Daarna werd Bovendonk het religieuze centrum van het Bisdom Breda.

Aan het einde van de stijlvolle en drukbezochte presentatie in de kapel van Bovendonk reikte de bisschop van Breda, Johannes Liessen het eerste boek uit aan de burgemeester van Halderberge Jobke Vonk-Vedder.

Het boek is te koop bij Uythof Bovendonk Hofstraat 8 in Hoeven.

◀ Jos Swanenberg (links) met het tweede 'eerste' spreukebuukske geflankeerd door Ria en Gerard de Laat. (foto: Roland van Pareren).

'Nuejnes spreukebuukske'

door Roland van Pareren

'Zoo zégge wèij 't in Nuejne tigge mekaâr' is de titel van het Nuenens spreukebuukske dat onlangs is gepresenteerd.

De samensteller van het buukske, Gerard de Laat, overhandigde het eerste exemplaar aan zijn zus Ria, uit eerbetoon aan hun moeder die de basis gelegd heeft voor een groot aantal spreuken die in dit boekje staan opgetekend. Het tweede 'eerste' exemplaar was voor prof. dr. Jos Swanenberg, verbonden aan de Universiteit van Tilburg en Erfgoed Brabant. Hij schreef het voorwoord in het buukske.

Het Nuejnes spreukebuukske is uitgegeven door heemkundekring De Drijehornick. Vele Nuenenaren en oud-Nuenenaren hebben aan de realisatie van het boekje meegewerkt door spreuken aan te leveren en teksten te verbeteren. Het boek stond onder eindredactie van Peter van Overbruggen.

Bij de presentatie in het Heemhuis van De Drijehornick zei Jos Swanenberg dat spreuken nopen tot verder denken omdat ze niet alleen een letterlijke betekenis hebben maar ook een figuurlijke. Met die dubbele bodem geven ze ons een kijkje in de cultuur van de gemeenschap. Ze laten een stukje zien van de levenswijze, normen en waarden van met name de Nuenenaren van vroeger. Het laat zien hoe mooi het dialect is en hoeveel je er mee kunt uitdrukken.

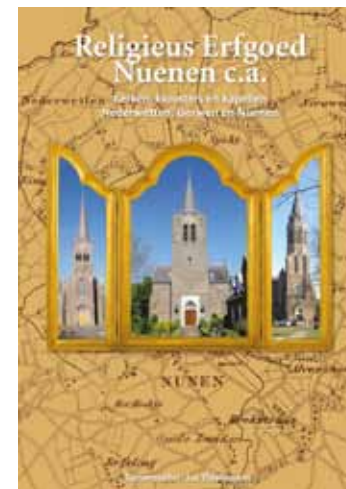

Het buukske 'Zoo zégge wèij 't in Nuejne tigge mekaâr' kost €12,50

Religieus Erfgoed Nuenen in kleurrijk boek

Eind 2018 heeft de Heemkundekring De Drijehornick in Nuenen het boek 'Religieus Erfgoed Nuenen c.a. Kerken, kloosters en kapellen Nederwetten, Gerwen en Nuenen' uitgegeven, samengesteld door Jos Thielemans.

200 pagina's met meer dan 450 foto's

Het boek beschrijft alle verdwenen en nog aanwezige religieuze gebouwen in de gemeente Nuenen met hun geschiedenis. Het boek is een full colour uitgave van 200 pagina's met meer dan 450 professionele foto's. Van elke nog bestaande kerk (katholiek, protestants, Pius-X-Stichting in Gerwen) is ook een fotografische rondgang opgenomen met een beschrijving van en toelichting op de vele bijzondere objecten, zoals glas-in-loodramen, heiligenbeelden, altaren, kruiswegstaties en andere religieuze kunstvoorwerpen.

Het boek verhaalt over de verdwenen kloosters van Hooionk en Soeterbeek, over de afgebroken middeleeuwse kerken van Nuenen, Nederwetten en Gerwen en over de kapellen van de buurtschappen Opwetten en Eeneind. Het beschrijft de tegenstellingen tussen hervormden en katholieken, schuurkerken en parochiehuizen, over (bouw) pastoors en dominees. Kortom, het boek geeft een beeld van de religieuze samenleving van vroeger en de sporen die daarvan in het Nuenense nog steeds zijn terug te vinden.

De samensteller heeft voor een groot deel gebruik gemaakt van de serie artikelen die eerder in het heemkundig tijdschrift De Drijehornickels zijn gepubliceerd door Nico Nagtegaal (2016).

Het boek (€ 25) is verkrijgbaar via heemkundekring Drijehornick (info@heemkundekringnuenen.nl)

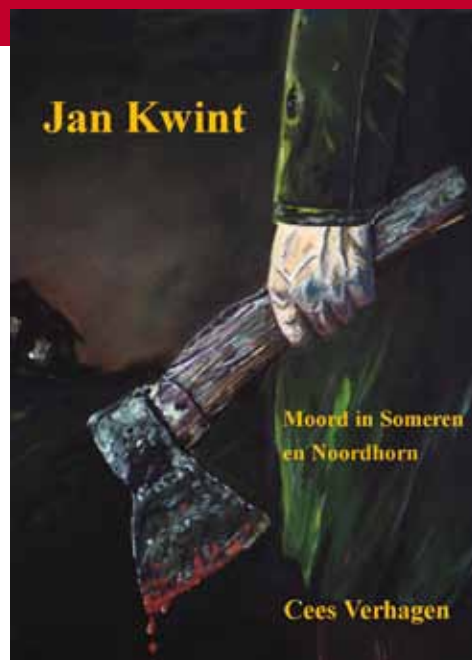

Moord in Someren en Noordhorn

door Cees Verhagen

Het komt niet zo vaak voor dat men aan de hand van trieste gebeurtenissen een stukje streekgeschiedenis kan schrijven en deze plaatsen in het kader van de vaderlandse geschiedenis. De trieste gebeurtenissen waren de moorden, die plaatsvonden in 1822 in Noordhorn in de provincie Groningen en in 1823 De Hutten op de grens van Someren-Heide (NB) en Nederweert (L).

De lokale geschiedenis van Someren en specifiek die van Someren-Heide werd zo in de vaderlandse geschiedenis geplaatst. De periode van de geschiedenis waarin dit verhaal is geschreven, is die tussen 1795, de komst van de Fransen en 1830, de breuk tussen Noord- en Zuid-Nederland. Een woelige tijd waar de staatsvorm in onze gebieden enkele keren veranderde. In deze periode zette Napoleon Europa op zijn kop en liet Europa in chaos en armoede achter. Het was ook een periode van grote armoede en sociale onrust en de tijd dat de Nederlandse eenheidsstaat heel langzaam vorm kreeg. Het volk dacht echter nog in gewesten. Alles veranderde in deze periode in Nederland, het begin van de industriële revolutie, de ijzeren eeuw diende zich aan.

Een woelige tijd waarin de staatsvorm enkele keren veranderde

In 1824 werd moordenaar Jan Kwint aan de galg gehangen

Krantenbericht

Al zoekend op het internet vond ik tot mijn verbazing een krantenbericht over de dader, die in Koninkrijk Hannover was opgepakt en overgebracht naar Groningen. In deze stad werd Jan Kwint geboren en had in Noordhorn (Gr) nog een moord gepleegd. Hier werd hij veroordeeld voor al zijn misdaden en

op 14 april 1824 werd moordenaar Jan Kwint in de stad Groningen aan de galg gehangen. Mijn nieuwsgierigheid was gewekt. Voor uitgebreid onderzoek ben ik naar het archief in Groningen gegaan en heb het hele dossier van 500 pagina's doorgewerkt. Zo kon ik het verhaal over de levenswandel van Jan Kwint compleet maken. Zijn dieven- en zwerftochten begonnen in 1822 toen

hij uit de militaire gevangenis van Woerden wist te ontsnappen. Hij kwam tijdens zijn zwerftochten ook via Riethoven in Someren terecht waar hij Johanna van den Warenburg in Someren-Heide vermoordde.

Om het verhaal beter te begrijpen heb ik enkele toevoegingen (cursief) gedaan. Ook heb ik enkele wetenswaardigheden aan het verhaal toegevoegd.

Al met al werd dit een mooie aanvulling over de geschiedenis van Someren, Groningen en van het dorp Noordhorn en het buurtschap De Hutten in Someren-Heide. Tevens geeft het een kijkje in het leven van die tijd van armoedzaaiers en pechvogels, die door sociale omstandigheden het slechte pad opgingen of misschien wel moesten. Ook heb ik stukjes geschiedenis, die in De Hutten hebben plaatsgevonden in dit verhaal opgetekend, zoals de wolvenjachten, die vanuit deze plek georganiseerd werden en het verhaal van de grenskerker, die hier net over de staatsgrens stond op Nederweerts gebied.

Een mooie aanvulling op de geschiedenis van Someren

Het boek van Cees Verhagen, 80 pagina's in full colour kost €13 exclusief verzendkosten. Het is te koop bij de schrijver (0493 493036), e-mailadres c.verhagen54@upcmail.nl

Gratis scannen bij BHIC

► *Angelique en Marcelina van het scanteam bezig een archiefstuk te scannen. (foto BHIC).*

Het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC) in 's-Hertogenbosch is een gratis scannen-op-verzoek-service gestart. Daarmee is het BHIC de eerste archiefdienst in Noord-Brabant die op grote schaal scannen-op-verzoek aanbiedt. Via internet historisch onderzoek doen in de Brabantse archieven was nog nooit zó eenvoudig.

Volgens Christian van der Ven, coördinator digitale dienstverlening bij het BHIC, is een bezoek aan de studiezaal vaak niet meer nodig: “Van veel archiefstukken staan al scans online. En zo niet, dan kun je die voortaan vaak met een druk op de knop aanvragen. Bij veel beschrijvingen van archiefstukken op onze website staat namelijk een scannen-op-verzoek-knopje. Wij scannen de gewenste stukken voor je en zetten ze online. Je kunt ze daarna bekijken en downloaden. Deze service is gratis, trouwens net als een bezoek aan de studiezaal. Gebruik van archieven moet zo laagdrempelig mogelijk zijn.”

Al jaren digitaliseert het BHIC archieven. Tot nu toe werden vooral archieven gescand die het meest werden opgevraagd of het meest kwetsbaar zijn. Op de website van het BHIC staan al miljoenen scans, maar dat is altijd nog maar een klein deel van de meer dan 40 kilometer archief die in de depots wordt bewaard. Studiezaalcoördinator Mariët Bruggeman legt uit: “Met scannen-op-verzoek is de onderzoeker zelf aan zet: hij/zij bepaalt precies welke archiefstukken nodig zijn voor het onderzoek en door ons gescand moeten worden.”

Niet voor alle archiefstukken is scannen-op-verzoek mogelijk. In de regel worden alleen archiefstukken gescand die minstens 110 jaar oud zijn.

Meer informatie over scannen-op-verzoek: www.bhic.nl/scannen-op-verzoek

Zilveren speld Brabants Heem voor Ben Robbers Rijen

In de algemene ledenvergadering van Heemkring Molenheide van eind januari kreeg Ben Robbers uit Rijen de zilveren erespeld van Brabants Heem opgespeld.

Een onderscheiding die volgens de heemkring dik verdiend is. Ben was maar liefst 26 jaar penningmeester. Deskundig, betrokken, altijd in voor nieuwe projecten en graag bereid om daarbij een financiële klankbord te zijn. Transparantie had hij steeds hoog in het vaandel staan. Kortom, de juiste man op de juiste plek, ruim een kwarteeuw lang. Tijdens de ledenvergadering nam hij afscheid van deze functie. Maar niet zonder de toezegging dat de heemkring hem in de toekomst voor andere activiteiten terugziet.

Transparantie stond steeds hoog in het vaandel

► *Ben Robbers krijgt het ereteken van Brabants Heem opgespeld. (Foto Ad Vermeulen).*

Insigne voor twee leden van Kèk Liemt

▲ V.l.n.r. Arnold van den Broek, Ger van den Oetelaar en Otte Strouken. (foto stichting Kèk Liemt).

door Mariet van de Wiel

Arnold van den Broek en Ger van den Oetelaar zijn door de stichting Brabants Heem onderscheiden. Dit vanwege hun verdiensten voor de Stichting Kèk Liemt. Beiden ontvingen een draaginsigne met oorkonde uit handen van Otte Strouken, bestuurslid van Brabants Heem.

Arnold van den Broek is al 25 jaar lid, was vice-voorzitter en sinds 1999 voorzitter. Bestuurslid Otte Strouken somde veel taken op die Arnold in de regio doet als vertegenwoordiger van Kèk Liemt en memoreerde de cursussen en de pr, door Arnold verzorgd. Ook de gidscursus, (zelf is hij ook gids), lid van de straatnamencommissie van de gemeente en lid van het Kerkbestuur werden aangehaald. "Een steunpilaar binnen de stichting. Hij is de spil in de contacten met SPPiLL (Stichting Promotie Projecten)."

Goud voor Brabant

Bij zijn toespraak tot Ger van den Oetelaar vertelde Otte Strouken dat dit alleen te maken had met Kèk Liemt en dat er mogelijk voor activiteiten in Brabant nog iets anders volgde. Ook Ger van den Oetelaar is 25 jaar lid en 2e secretaris. Hem werd toegefluisterd dat

hij goud voor Brabant was. Naast zijn wethouderstaak binnen de gemeente Boxtel van 1998 tot 2010 heeft hij tal van boeken geschreven. Verschillende titels werden met name genoemd. Speciaal voor Kèk Liemt werden zijn activiteiten geroemd rond de bidprentjes, de cursussen voor gidsen en genealogie en de excursies. Hij is jarenlang de motor achter het Streekfonds Het Groene Woud geweest. Nu is hij actief binnen ARK, waar hij meer dan een dagtaak heeft. ■

Jan van der Linden en Toon Groot onderscheiden

Voorzitter Adrie Verboord van heemkundekring Onsenoort heeft op de vrijwilligersdag van de kring onderscheidingen uitgereikt aan Jan van der Linden en Toon Groot. Zij ontvingen beiden de zilveren draaginsigne van Stichting Brabants Heem.

Jan van der Linden ontving de onderscheiding vanwege zijn 30-jarig lidmaatschap, zijn inzet bij de maandelijkse verzending van het heemkundebled, zijn ondersteuning bij de dorpswandelingen. Hij is de meest trouwe bezoeker van alle verenigingsactiviteiten.

Toon Groot werd onderscheiden vanwege de 40e jaargang van de nieuwsbrief Plekbord, die Toon sinds 2004 verzorgt. In Elshout geeft hij lezingen, verzorgt wandelingen en heeft een aantal publicaties over dit dorp op zijn naam staan. Binnen de vereniging is hij ook de kenner van Hendrik van der Geld, de in Elshout geboren religieus kunstenaar. ■

▲ Toon Groot.
(Foto collectie hkk Onsenoort).

◀ Jan van der Linden.
(Foto collectie hkk Onsenoort).

Agenda

Di 12 maart 2019	regiovergadering regio 4 Nieuwkuijk
Wo 20 maart 2019	regiovergadering regio 9 in Zeeland
Do 21 maart 2019	bestuursvergadering Oirschot
Di 2 april 2019	regiovergadering regio 1 in Halsteren
Do 4 april 2019	regiovergadering regio 5 in Hilvarenbeek
Di 7 mei 2019	regiovergadering regio 7 in Liempde
Do 16 mei 2019	bestuursvergadering Oirschot
Do 23 mei 2019	Raad van Aangeslotenen/congres groen erfgoed
Ma 3 juni 2019	sluiting kopij insturen voor De Koerier
Do 11 juli 2019	bestuursvergadering Oirschot
Za 27 juli 2019	uitdag bestuur Brabants Heem
Do 12 september 2019	bestuursvergadering Oirschot
Di 8 oktober 2019	regiovergadering regio 7 in Boxtel
Ma 26 augustus 2019	sluiting kopij insturen voor De Koerier
Do 17 oktober 2019	bestuursvergadering Oirschot
Ma 11 november 2019	sluiting kopij insturen voor De Koerier
Di 12 november 2019	regiovergadering regio 4 Sprang-Capelle
Do 21 november 2019	bestuursvergadering Oirschot
Do 28 november 2019	Raad van Aangeslotenen

Jubilea

24-03-2019	hkk Ioannes Gorpius Becanus Hilvarenbeek	[5]	70 jaar
14-05-2019	hkk Ansfried Westerlo	[5]	40 jaar
15-05-2019	hkk Loon op 't Zandt Loon op Zand	[4]	40 jaar
27-06-2019	hv Berlicum	[7]	25 jaar
30-08-2019	hkk De Steenen Steenberg	[1]	25 jaar
26-09-2019	hkk De Vrijheit van Rosendale Roosendaal	[1]	40 jaar
10-12-2019	hkk Tilborch Tilburg	[4]	40 jaar

Brabants Heem is de ondersteunende organisatie voor 125 zelfstandige Brabantse heemkundekringen en erfgoedverenigingen. De stichting organiseert in samenwerking met andere organisaties cursussen en studiedagen, zet netwerken op en geeft adviezen. Dat alles om de deskundigheid van de kringleden te bevorderen op alle terreinen waar dat nodig is. Verder stimuleert Brabants Heem nieuwe initiatieven en onderlinge samenwerking.

Website: www.brabantsheem.nl

Facebook: www.facebook.com/brabantsheem

Uitgave: Brabants Heem, Postbus 1203, 5200BG 's-Hertogenbosch.

Eindredactie: Tjeu van Ras

Kopij sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

Foto's: Naamsvermelding bij de foto, overige merendeels uit collecties van de heemkundekringen.

Ontwerp: Peter van Gerwen,
Van Gerwen Reclame

Drukwerk: Em. De Jong

Alle rechten voorbehouden. Niets in deze uitgave mag worden veelevoudigd of openbaar gemaakt, in welke vorm ook, hetzij elektronisch dan wel mechanisch door fotokopieën, scans of opnamen, tenzij met voorafgaande toestemming van de uitgever. De uitgever heeft er naar gestreefd om alle copyrights in deze uitgave te regelen. Wie meent alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen.

De Koerier wordt verzonden naar verenigingen, instellingen en particulieren. Stichting Brabants Heem wordt geacht daarvoor toestemming te hebben gekregen bij de opgave. De gegevens worden zorgvuldig beheerd en niet aan derden beschikbaar gesteld of voor andere doeleinden gebruikt. Wie wil dat zijn/haar gegevens worden verwijderd kan daarvoor een bericht sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

40 jaar Wojstap Heeswijk-Dinther

📍 (foto: Heemkundekring Wojstap).

Samen aan de koffie in de eigen heemkamer. Een vertrouwd gezicht, ook bij heemkundekring De Wojstap uit Heeswijk-Dinther. Begin dit jaar was het veertig jaar geleden dat de heemkundekring werd opgericht. Het is in januari feestelijk gevierd.

Heemkundekring De Wojstap werkt voor drie dorpen: Heeswijk, Dinther en Loosbroek. De kring is maar wat trots op wat er is bereikt. Neem het aantal excursies in die jaren: 53, waarvan er twee naar het buitenland gingen, Leuven en Xanten. De kring heeft een uitgebreid foto- en filmarchief aangelegd, zo'n 5000 foto's zijn ook op internet te zien. In mappen in de heemkamer zijn ruim 7000 bidprentjes verzameld. Daar zijn ook vondsten te bewonderen die bij archeologische opgravingen zijn aangetroffen. Een goed gevulde bibliotheek en al 38 jaar een driemaandelijks eigen tijdschrift zorgt voor veel leesvoer. De jongeren komen aan bod in educatieprojecten. Samen met Nistelrode en Heesch wonnen ze daarmee in 2016 de cultuurprijs van hun gemeente Bernheze.

Meer over Wojstap op: www.dewojstap.nl